ΝΙΚΟΥ Α. ΒΕΗ

ΤΟΥ ΜΥΖΗΘΡΑ ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν «ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ»

1904

ΤΟΥ ΜΥΖΗΘΡΑ ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

Επὶ ὀρθοπαγοῦς βουνοῦ, χαμηλῆς παραφυάδος τοῦ πενταδακτύλου Ταϋγέτου, ἔκτισε κατὰ τὸ 1249 ὁ πρίγκιψ τῆς Ἀχαΐας καὶ ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου Γουλιέλμος ὁ Β΄, ὁ Βιλλαρδουΐνος, τὸ φρούριον τοῦ Μυστρᾶ, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἀνεπτύχθη ἡ ὁμώνυμος πόλις, ἡ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων πρωτεύουσα τοῦ δεσποτάτου τοῦ Μορέως καὶ ἀργότερα, ἀπὸ τῆς καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Κατακτητοῦ μέχρι τῆς δῃώσεώς της ὑπὸ τοῦ Ἰμβραήμ, κέντρον τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου σπουδαιότατον.

Τὰ νῦν ἡ ἐρειπιωμένη αὕτη πόλις προσφυῶς δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀληθὴς Πομπηΐα τοῦ Ἑλληνικοῦ Μεσαίωνος. Ἐκεῖ οἱ ναοί, τὰ παρεκκλήσια, τὰ μοναστήρια μὲ τὰ ἐπικλινῆ κωδωνοστάσια καὶ μὲ τοὺς τρούλλους τοὺς κεραμοσκεπεῖς, τὰ ἀνάκτορα τὰ ὑπὸ δικεφάλων ἀετῶν καὶ πτερωτῶν λεόντων περικόσμητα, αἱ ὁσημέραι καταρρέουσαι μεγαλοπρεπεῖς οἰκήσεις, τὰ ἐν ἀποσυνθέσει τῶν ὁδῶν λιθόστρωτα, καὶ αἱ ὀρφαναὶ πυροβόλων ἐπάλξεις τοῦ φρουρίου μὲ τὰς χαινούσας ὀπάς, ὅλα

αὐτὰ τὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου βίου καὶ τῆς ἀκμῆς, δεσμεύουν τοῦ ἐπισκέπτου τὴν ψυχὴν καὶ μεταφέρουν αὐτὸν εἰς κόσμους ἄλλων χρόνων.

Ἐκεῖ τὰ δυσεξίτητα χαράγματα, αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν στύλων καὶ τῶν τοίχων, καὶ τῶν κονιαμάτων αἱ πολύχρωμοι γραφαὶ ὥς καὶ τὰ ἄλλα τεχνουργήματα, τὰ ὁποῖα ὑπηγόρευσε βαθεῖα συνείδησις τοῦ καλοῦ ἀνάμικτος μὲ θεοληψίαν περισσήν, καλοῦσι τὸν ἐρευνητὴν εἰς μελέτην πολυχρόνιον καὶ στάδιον ἐρεύνης ποικιλώτατον.

Ἀλλ' εἰς τὸν Μυστρᾶν καὶ τὴν πέριξ χώραν ἀφθονοῦσι καὶ μνημεῖα ἄλλης φύσεως· ζωϊκώτεροι ἀντίλαλοι ἀπῳχημένου βίου καὶ τῆς ῥωμαντικότητος αὐτοῦ ἀπήχησις διάτορος. Ἐννοῶ τὰς παραδόσεις, τὰ τραγούδια τ' ἀρχαιοπινῆ, τοὺς θρύλους καὶ τὰ ἄλλα λείψανα τὰ πραγματικῶς πολύτιμα, τὰ ὁποῖα καθ' ἡμέραν κ' ἐκλείπουν ἀκολουθοῦντα εἰς τὸ μνῆμα τοὺς πιστοὺς αὐτῶν θεματοφύλακας τὰς γραίας καὶ τοὺς γέροντας.

Τὰ ἐρείπια τοῦ Μυστρᾶ ἔτυχον ἤδη εὐτυχῶς ἐνδελεχοῦς μελέτης [1]. Ἀλλ' ἀκόμη δὲν ἐπε-

---

[1] Ὁ Μυστρᾶς καὶ τὰ ἐρείπια αὐτοῦ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀπησχόλησαν ἐπὶ τριετίαν περίπου τὸν ποτὲ ἑταῖρον τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς κ. *Gabriel Millet,* ἤδη καθηγητὴν ἐν τῇ Section Religieuse de l' École des Hautes Études.

χείρησε κανεὶς νὰ συναγάγῃ τὰ ἀνεξάντλητα λαογραφικὰ μνημεῖα του.

Ὡς γνωστόν, ὁ ἀρχαιότερος τύπος τοῦ ὀνόματος τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος πόλεως εἶναι *Μυζηθρᾶς*[1], ἐκ τοῦ ὁποίου προέκυψεν ὁ βραχύτερος καὶ νεώτερος τύπος *Μυστρᾶς*[2].

Ὡραία καὶ ἐνδιαφέρουσα εἶναι παλαιά, σχε-

Ο ἐπιφανὴς οὗτος βυζαντιολόγος ἐξέδωκε μέχρι τοῦδε ἐκ τοῦ περὶ Μυστρᾶ μακροῦ ἔργου του μόνον τὸ τμῆμα τὸ περιλαμβάνον τὰς ἐπιγραφὰς (*Inscriptions Byzantines de Mistra* ἐν τῷ *Bulletin de Correspondance Hellénique*, τόμ. XXIII τοῦ 1899 σελ. 96-157, ὅθεν ἀνετυπώθη καὶ εἰς ἴδιον τεῦχος), περὶ ἃς πρότερον, κατὰ μὲν τὸν ΙΗ′ αἰῶνα εἶχον ἐνδιατρίψῃ μερικῶς ὁ *Michel Fourmont* καὶ ὁ *Μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Ἀνανίας* (1750-1767), ὀλίγα δ' ἔτη πρὸ τοῦ κ. Millet ὁ κ. *Κ. Γ. Ζησίου Σύμμικτα*. Ἐν Ἀθήναις 1892 σελ. 18-71).

Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1903 ἐμελετήσαμεν καὶ ἡμεῖς τὰ ἐπιγραφικὰ πράγματα τοῦ Μυστρᾶ, τὸ δὲ πόρισμα τῶν μελετῶν μας θέλομεν δημοσιεύσῃ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ὅλου σχετικοῦ ἔργου τοῦ κ. Millet.

[1] The chronicle of Morea. Τὸ χρονικὸν τοῦ Μορέως, edited by *John Schmitt*. London 1904, σελ. 200, στίχ. 2990, κλ. κλ. — G. Millet ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ 108 στίχ. 21, σελ. 109 στίχ. 31 κλ. κλ.

[2] Πλὴν τῶν τύπων τούτων ἀπαντῶσι καὶ ἄλλοι: *Μουζηθρᾶς* (Millet ἔνθ' ἀν. σελ. 115 στίχ. 2), *Μεζηθρᾶς* ἐν τῷ χρονικῷ τοῦ Μορέως (Schmitt, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 201, στίχ. 2990 κτλ.) καὶ ἐν τῷ συντόμῳ χρονικῷ τῷ συνεκδεδομένῳ τῇ χρονογραφίᾳ τοῦ Δούκα ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Βυζαντίδος τῆς Βόννης. Ἔν τινι πατριαρχικῷ σιγιλλίῳ ἀπολυθέντι κατὰ μῆνα Ἰούνιον τοῦ 1365 μνημονεύεται *Μιζισθρός*. Τὸ σιγίλλιον τοῦτο περιέχεται ἐν τῇ συλλογῇ τῶν *F. Miclosich* καὶ *Jos. Müller (Acta et Diplo-*

δὸν λησμονημένη, παράδοσις πλασθεῖσα ὅπως δικαιολογήσῃ τὸ ἀρχαιότερον τοῦτο ὄνομα. Δημοσιεύω ταύτην εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν γλῶσσαν, ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἐγὼ τὴν ἤκουσα.

«Δώδεκα χρόνια οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Συριανοὶ[1] πολέμαγαν τὸ κάστρο, τὸ ὡριόκαστρο, ποῦ 'ναι 'ς τὸ κορφοβοῦνι πάνω 'φ τὸ Μυστρᾶ. Δώδεκα χρόνια. Καὶ κάθε μέρα οἱ Τοῦρκοι, τὰ φωτίματα, ἐκάνανε ρεσάλτο μ' ἄγρια μάνητα καὶ κάθε νύχτα, τὰ μεσάνυχτα, οἱ Συριανοὶ 'φορμοῦσαν κ' ἔτρεμε ἡ γῆς.

Καλαντρειωμένοι οἱ Συριανοὶ κι' οἱ Τοῦρκοι μολυβόχυτοι, μὰ 'πολέμαγαν κάστρο δρακοθεμελιωμένο καὶ δρακόχτιστο, ποῦ 'χε σαράντα πύργους σαραντάπηχους κι' ὁλόγυρά του τείχια τρισθεώρατα. Μὰ δὲν ψηφοῦσαν πύργους, τείχια δὲ 'λόγιαζαν, μονάχα ἀνατρομιάζουν τοὺς διαλεχτοὺς στρατιῶτες, ποῦ 'βάσταγαν τὸ κάστρο βάρδοι σὲ χιλιάδες γυναικόπαιδα ὁποῦ 'σανε κλεισμένοι μές' 's αὐτὸ φευγᾶτα ὀχ τοὺς κάμπους τοὺς πολυκουρσεμένους καὶ πανέρημους.

Τοῦ κάστρου οἱ στρατιῶτες λίγοι ἦσανε, μᾶχαν τὲς πλάτες βράχινες, τὰ χέρια σιδερένια καὶ τὰ δασειὰ τὰ στήθια τους τοίχους χορτα-

---

mata Graeca medii aevi sacra et profana. Τόμ· I Vinpobonae 1860 σελ. 472).

[1] Οὕτω καλοῦνται συνηθέστατα ἐν τοῖς δημοτικοῖς ᾄσμασι καὶ τοῖς θρύλοις οἱ Σαρακηνοί.

ριασμένους κ' ἔτσι μ' ἀτράνταχτη καρδιὰ καὶ μὲ ψυχὴ ἀβάρυτη 'βαστάξαν τόσο καιρὸ μὲ τὰ σπαθιά, τὲς μεγαλοσαΐτες καὶ τὰ μακροκόνταρα 'ς τὰ χέρια.

Δώδεκα χρόνια ἀδιάκοπα βροντομαχώσαντε μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ δείξουνε τὴν πίστη τὴ μεγάλη ποῦ 'χανε 'ς τὸ βασιλιᾶ τῆς Πόλης, ποῦ ὥριζε τότες κι' ὅλα τὰ κάστρα Μορηᾶ καὶ Ῥούμελη. Μ' ἀπάν' 'ς τὴν ἔβγα τῆς δωδεκάδας, σὰν πάτησαν τὰ δεκατρία χρόνια ἀφ' ὅντας τὸ κάστρο πολεμιότανε, σώθηκε κι' ἀποσώθηκε κάθε λογῆς τροφή. 'Ονειρεύονται τοῦ κάστρου τὰ δόλια γυναικόπαιδα τοῦ ψωμιοῦ τὰ ψιχούδια κι' ἀναγαλλιάζουν τρώγοντας κριὰς ἀφ' τὰ ζωντανὰ τ' ἀκάθαρτα. Κι' ἀντρειωμένοι οἱ στρατιῶται κρούγονται μὲ τὸν ὀχτρὸ νύχτα κ' ἡμέρα δίχως ψωμί, δίχως φαΐ, χωρὶς ὕπνο 'ς τὸ μάτι. Κρούγονται μὲ τῶν ὀχτρῶν τὰ φουσᾶτα, ποῦ θαρρετώτεροι σὰν νοιώσανε τὴν πεῖνα, ποῦ 'δερνε τοὺς δύστυχους κλεισμένους, θαρρετώτεροι 'κάναν φορμοὺς ἀδιάκοπα ἀνυπόμονοι τὸ κάστρο νὰ πατήσουν, τὸ ὡριόκαστρο, ποῦ 'χε φλωρὶ γιομᾶτες στέρνες περισσὲς καὶ λιγερὲς κοπέλλες γαϊτανόφρυδες, νερατζομαγουλᾶτες καὶ καρδιόφλογες.

Θερίζει ἡ πεῖνα τοὺς δόλιους τοὺς Καστριῶτες τοὺς βαρυόμοιρους. Λιγώνει τὸ κακὸ κι' αὐτοὺς τοὺς τρανοξακουσμένους τοὺς στρατιῶτες, ποῦ καυχιώσαντε πῶς καὶ μ' αὐτὸ τὸ Χάρο ἀγωνιῶνται ἄφοβα. Τί νὰ κάνουνε; Συλλογιούσαντε καὶ τὴν 'πιδέξια τὸ βουλὴ δὲν βρί-

σκανε. Τοὺς λυσσιασμένους τοὺς ὀχτροὺς νὰ προσκυνήσουνε; Κάλλιο θάνατος. Τὸ κάστρο νὰ τ᾽ ἀφήσουν; Τὸ ᾽χουν γιὰ ᾽ντροπή. Τῆς πείνας νὰ πεθάνουν; Ἡ ζωὴ γλυκειά.

Ἔ!! Τότες δὰ ἡ σκέψη ἑνοῦ γέροντα πολύξερου ἐγλύτωσε τοὺς μαύρους τοὺς Καστριῶτες ἀφ᾽ τὴ συφορά. Προσμένει ὁ γέροντας μιὰ νύχτα ποντισμένη, ποῦ ἀφ᾽ τὰ πολλὰ μπουμπουνητὰ ᾽κουφάθηκαν ἄνθρωποι, καὶ μάζωξε ὅλα τὰ ὡριοπλουμισμένα τοῦ κάστρου τὰ κοράσια — κανὰ χιλιάδα ἤσανε ὅλα ἀπάρθενα — φοροῦνε τὰ παπούτσια τους ἀνάποδα, μὲ τὰ ντακούνια δηλαδὴς ᾽ς τὰ δάχτυλα, καὶ φεύγουν ἀφ᾽ τὸ κάστρο τὸ δρακόχτιστο.

Φεύγουνε, φεύγουν ταχεινὰ ᾽σὰν τοῦ βουνοῦ ξιφτέρια σκίζοντας ποτάμια, λόγγους, ῥάχες, λαγγαδιές.

Μαϊδὲ Τοῦρκοι τοὺς ᾽νοιώσαν, μαϊδὲ Συριανοί.

Τὴν ἄλλη ᾽μέρα ξαστεριά. Χαρὰ Θεοῦ. Οἱ Συριανοὶ καὶ οἱ Τοῦρκοι ποῦ προσμένανε ἀπ᾽ ὥρα ᾽ς ὥρα οἱ Καστριῶτες ταπεινὰ νὰ προσκυνήσουνε ἀφ᾽ τὴν πολλὴ τὴν πεῖνα, βλέποντας τ᾽ ἀχνάρια τῶν κορασιῶν ποῦ τὴν νύχτα μὲ τὸ γέρο ᾽φύγανε φορῶντας τὰ παπούτσια τους ἀνάποδα, φαντάστηκαν πῶς τάχατες πεζοῦρα ὁλονυχτῆς ᾽ς τὸ κάστρο ᾽μπῆκε σταλμένη ἀφ᾽ τὸ βασιλιᾶ γιὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς στρατιῶτες τοὺς ἀνόλπιστους. Μὰ δὲν ἀπελπιστῆκαν. Λογαριάσανε πῶς πεῖνα περισσότερη τὸ κάστρο θὰ πλακώσῃ κι᾽ ἔτσι δὰ καὶ τὸ προσκύνημα θὰ ᾽γένοταν ταχύτερα.

Μὰ οἱ Καστριῶτες πονηρότεροι τί κάνανε; Ὅσες γυναῖκες βυζανάρικα μωρούδια ἐβυζαίνανε τῆς ἄρμεξαν μὲς ᾽ςὲ μαλαματένια κάθηκα κι᾽ ἀφ᾽ τὸ γυναίκειο γάλα, τὸ ἀφρόγαλο, ἐπήξανε μυζήθρες κεφάλια δώδεκα κι᾽ ἅμὰ τὰ ἐκρεμάσαν ἀφ᾽ τοῦ κάστρου τοὺς πύργους τοὺς σαραντάπηχους. Ἀὰν εἶδαν τὲς μυζήθρες οἱ Τοῦρκοι κι᾽ οἱ Συριανοί, θαρρῶντας πῶς μὲ περίσσιες τροφὲς ᾽μπῆκαν ᾽ς τὸ κάστρο οἱ νιόφερτοι τὴν νύχτα, τ᾽ ἄφηκαν καὶ ᾽φύγαν λέγοντας πῶς ἦταν θέλημα Θεοῦ τὸ κάστρο νὰ μὴ πάρουν τὸ δρακόχτιστο.

Κ᾽ ἔτσι μὲ τοῦ πολύξερου γέρου τὴν πονηρία καὶ τὸ πήξιμο τῶν μυζηθρῶνε ἀφ᾽ τὸ γυναίκειο γάλα, ἐγλύτωσε τὸ κάστρο, τὸ ὡριόκαστρο, ποῦ ἀπ᾽ αὐτὴ τὴν ἀφορμὴ ὠνομάστηκε τοῦ Μυζηθρᾶ τὸ Κάστρο».

Ἡ ἀνωτέρω παράδοσις δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς ἄλλως τε εὐλογοφανοῦς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως *Μυστρᾶς* ἐκ τοῦ *μυζήθρα-Μυζηθρᾶς*, ἣν ἐτυμολογίαν πρὸ παντὸς διετύπωσεν ὁ κ. Γ. Χατζιδάκις [1].

ΝΙΚΟΣ Α. ΒΕΗΣ

[1] Γλωσσολογικαὶ μελέται. Τόμ. Α΄. Ἐν Ἀθήναις 1901, σελ. 180 κ. ἑ.

Τύποις Π. Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ ἐν Ἀθήναις.